

Микола Безотосний

МОВА – ОСНОВА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Мова – найкоштовніший скарб, найцінніший набуток і наймогутніший оберіг. Вона возвеличує людину, рятує її від духовної глупоти – найстрашнішої невиліковної хвороби, що плодить перевертнів і яничар. Мова допомагає формувати титульну націю.

Українська мова – ніби джерельна вода, живлюща, глибинна, можна нею висловлювати і радість, і сум, і філософську думку, вона багата сама собою, не потребує домішок і якогось особливого стилю. Краса мови – в її розмаїтті, і дотепер літературна мова звертається до різних мовленнєвих форм як до засобу збагачення, поглиблення змісту.

Є потреба об'єктивного зв'язку між станом мови та суспільства. “Хвора” мова сигналізує про те, що нація нездужає. Без рідної мови українці перетворюються в безлику отару. В умовах зростання денационалізації українського суспільства втрата своєї мови і

зневага до власної історії (за інформаційної війни проти України, що ведеться в російських і багатьох вітчизняних засобах масової інформації) не просто загрожує безпеці держави, а й може призвести до повної втрати державності. На жаль, за доби Президента Леоніда Кучми мова трактувалася як засіб спілкування, а не як один з атрибутів державності. Президент Віктор Ющенко здійснює власний прорив у впровадженні державної мови в життя, вимагаючи, щоб усі службовці на офіційному рівні спілкувалися нею. Про це він заявив ще на початку липня 2008 року під час форуму “Влада і бізнес – партнери”. А спілкуючись із військовослужбовцями Сухопутних військ Збройних сил України на Одещині, в липні 2008 року, Президент підкреслив: “Я закликаю вас говорити українською мовою, оскільки це загальноприйнята практика, що дає можливість ідентифікувати

приналежність Збройних сил”.

Наш славетний мовознавець Олександр Потєбня, вивчаючи найдавнішу усну народну творчість, дійшов висновку, що початки нинішньої української мови сягають першого тисячоліття. У “Британській Енциклопедії” знаменитий учений-філолог Річард Білсон пише: “Англійська мова та більшість індоєвропейських мов походять із прамови, що нею розмовляли десь 5000 років тому на сучасній території України. З усіх мов світу англійська має найбільшу кількість слів – півмільйона, 5 тисяч нових слів доповнюють її щороку. У найповнішому на сьогодні глумачному словнику української мови (ВТССУМі) вміщено 170 тисяч слів” [20]. Це теж непогано. “Чия мова, того і влада, чия влада, того й мова”, – казали ще стародавні римляни. “То чого ж ми чекаємо, адже найбільша втрата – це втрата часу”, – писав Григорій Сковорода. Український поет (до речі, єврей за національністю) Мойсей Фішбеїн в одному інтерв’ю не стримував своїх емоцій: “Українська мова – божиста, богодана, богообразна”. Така мова не потребує якихось додаткових прикрас, запозичень іззовні і навіть глумачень. Ще арабський мандрівник Ельвія Челебі (XVI ст.) зазначав, що “українці – стародавній народ, а мова їх багатша і всеосяжніша, ніж перська, китайська, монгольська і всілякі інші”. Видатний польський поет початку XIX ст. Адам Міцкевич заявляв, що “Україна – столиця ліричної поезії, звідки пісні розходяться на всю Слов’янщину”.

Попри відверту (чи не тоталітарною історією насадженою?) нелюбов росіян до українців, російська “Елементарная география для гимназий” (Петербург, 1902) теж змушена була визнати, що мова українців “м’якша і співучіша від великоросійської, і живуть вони заможніше та охайніше од великоросів” [4]. У французькому парламенті депутати знайшли порозуміння, що Франція залишатиметься великою державою світу лише тоді, коли збереже самобутність своєї мови, незасміченої англійськими словами.

Великий внесок у пропаганду української мови зробив перший президент Академії наук України Володимир Вернадський. В однім інтерв’ю він зазначав: “Я відрізняюся від своїх політичних однодумців тим, що вважаю відродження української мови дуже великим, позитивним явищем. Я не можу погодитися з тими, хто, залишаючись українцями, приймає російську мову і російську культуру як рідну...” [6].

Рух опору українців за свої права у 20–30-х роках XX століття здійснювався не тільки на території Радянської України, а й на території Польщі. Голодуючи, протестували у в’язницях навіть арештовані за політичні справи. Найбільше голодування розпочалося влітку 1938 року й тривало 21 день, охопивши всі в’язниці Польщі, де карались українські націоналісти. Однією з причин тритижневого голодування була заборона писати листи українською мовою, а робити це польською українці принципово не хотіли [15].

Проте, починаючи з 20–30-х років, в Україні нагнітається зневажливе ставлення до цього важливого атрибуту нації. 1929 року російський письменник Михайло Булгаков у своїй “Білій гвардії” називає українську мову “гнусним язиком, которого на свете не существует!” [5]. А коли читаєш слова сучасного доктора історії Дмитра Табачника про українську мову, то мимоволі думаєш, як може така людина ходити по українській землі! Пригадаймо його один газетний – зневажливий до непристойності – пасаж про те, що “миссинеры”, только вчера спустившиеся “з полонин”, толпами едут в Донецк и Луганск, Крым и Одессу “обучать” местное население “украинству”... ведь кому нужна “мова”, если она вымирает? “Мова” должна быть не “державна”, а народна. И не на основе пещерной идеологии или парадигм средневековой инквизиции”. Ці слова головного теоретика Партії регіонів є свідченням її антиукраїнського виміру. Замість настанови до вивчення й пропаганди державної мови, депутати Донецької обласної ради голосують за “Програму розвитку російської мови та російської культури в Донецькій області на 2008–2011 роки”. Для реалізації цієї програми облрада виділяє 7 млн. 343 тис. грн. Разом із тим з-поміж 169 шкіл Донецька навчають українською тільки в 34-х (21% школярів), і є велика потреба відкривати українські школи в цьому краї [14]. Ще Донецька обласна рада, замість пропаганди української мови в регіоні, в одному зі своїх приміщень відкриває кінозал, де за символічну плату демонструють фільми російською мовою – як протест проти реалізації відомого закону і т. ін.

Коли читаєш щоденник голови українського уряду радянської доби Аркадія Любченка, складається враження, що все про нас сьогоднішніх написано: “Ростуть русотяпські симпатії... Українство тут знесилене, знекровлене, затуркане... На вулицях виключно російська мова... Навкруги виключно – ме-

тиси, покручі, перевертні – малороси...” [16]. Насаджування в Україні російської мови – це наполеглива реалізація тези Олександра Солженіцина: “русский язык и русская культура – их Державе опаснее всяких ракет” [23].

Київський міжнародний інститут соціології та університет Стоні-Брук (США, штат Нью-Йорк) провели дослідження щодо психопатологічної ситуації в Україні. Обробляли отримані дані американські дослідники. Яким же було їхнє здивування, коли карта рівня наркотизації й алкоголізації населення та їх страшних наслідків цілком співпала з картою *мовнопроблемною*: чимдалі на Схід і Південь – йшла вгору крива вживання наркотиків, алкоголю, депресій і суїцидів [13].

Сьогодні в Німеччині законодавчо визначено, що в мусульманських школах, яких там немало, учні мають розмовляти тільки німецькою державною мовою. У нас же лідер Партії регіонів Віктор Янукович, мріючи стати Президентом України, пропагує статус державної для російської мови. Я впевнений: ті, хто вимагають другої державної мови, воліють, аби української мови не було взагалі. Русифікація в Україні – злочин. В Україні мова корінної й найчисленнішої народності не є повноприсутньою в суспільному житті, і цим звужується простір спілкування нації. Впровадження двомовності на державному рівні загрожує національній і мовній ідентичності українців, і це важко заперечити.

У більшості шкіл південно-східного регіону питання вивчення української мови занадто політизоване. Проте в одеському регіоні накопичено цікавий досвід, де на базі обласного Інституту вдосконалення вчителів працюють унікальні мовні курси. За останні п'ять років підготовлено майже 300 педагогів для викладання фахових дисциплін українською мовою. В основному це болгари, росіяни, молдовани, гагаузи. Самі представники цих національностей виявили бажання навчатись українською мовою. Цей досвід зацікавив і багатонаціональну Закарпатську й Запорізьку області [7].

Марія Олійник, керманіч донецької обласної організації “Просвіта”, на 140-річному ювілеї організації говорила: “Ми не політична організація, а громадська. У Донецьку чомусь думають, що коли ти розмовляєш українською, то займаєшся політикою. А перед нами завдання – не посадові крісла займати. Треба українські школи відкривати, дитячі будинки будувати, мову популяризувати” [19]. Ми маємо тільки конституційну статтю

10-ту про мову й жодного закону за роки незалежності. А де ж дії народних депутатів Павла Мовчана, Володимира Яворівського, міністра культури Василя Вовкуна?

Цікаву акцію під назвою “Український Донецьк” було проведено на початку жовтня 2008 року в серці шахтарського краю. Учасники акції (а їх набралось близько 40) в автобусах і тролейбусах пропонували – як перепустку в транспорт – розмовляти українською. Гурт “Плач Єремії” разом із пасажирами співали пісню “Вона”. Все це викликало в людей захоплення і підтримку. То була гарна профілактика побутової українофобії та русотяпства в Донбасі й пропаганда української мови в південно-східному регіоні України, яку потрібно здійснювати систематично [3].

Національна рада з питань телебачення і радіомовлення неодноразово звинувачувала телеканал “Інтер” у порушенні законодавства. Вона в моніторинговому порядку встановила, що в ефірі “Інтеру” лунає менше української мови, ніж передбачено законодавством, також одним із порушень є цілковита відсутність національної музики.

Нам потрібно вивчити і впроваджувати в Україні досвід північних сусідів. Для отримання громадянства та для мігрантів, які планують працювати в Росії більше року, необхідно скласти екзамен із російської мови. Передбачається знання елементарного рівня, вміння користуватися найпростішим лексичним запасом до 700 слів. Ціна такого екзамену майже 50 доларів. А в нас студенти приречені на суржик, оскільки в Україні державною мовою мало видають підручників для вищих технічних навчальних закладів.

Штучно нагнітається ситуація щодо української мови і в Криму. Проте за переписом 1667 року в Кримському ханстві проживали 1 мільйон 120 тисяч чоловік, із них – майже 920 тисяч українців. Уже за переписом 1897 року в Таврійській губернії домінуючою етнічною групою були українці. Реально ж перед Другою світовою війною й сьогодні в Криму проживає більше одного мільйона українців [21]. Росія нагнітає політичну істерію, тож керівництво української держави повинно внеможливити поширення в цьому регіоні сепаратизму.

У ХХІ столітті українська мова мусить стати повноцінною мовою освіти та науки. Нещодавно міністр освіти і науки України звернувся до ректорів вишів з ініціативою розпочати кампанію з популяризації укра-

їнської мови в університетах і запропонував “перехресний” обмін викладачами та студентами між вищими навчальними закладами. Львівські професори викладатимуть у донецьких інститутах, а франківські студенти складатимуть заліки в одеських університетах. “Ефект” присутності в мовному середовищі дозволить краще вивчити українську й подолати “смугу мовного відчуження та бар’єрів”.

Рішення Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, яке забороняє трансляцію неадаптованих до українського законодавства окремих російських телеканалів, певні сепаратистські сили в Криму, Харкові, Запоріжжі, Миколаєві та Донецьку сприйняли вороже. Міністерство закордонних справ України закликає своїх колег із Москви не нагнітати штучно обстановку й поважати закони України [24].

Захистити своє право дивитися іноземні фільми з дубляжем рідною мовою на Софіївській площі столиці 29 березня 2008 року прийшли понад 5 тисяч українців. Марш українського глядача, організований Всеукраїнським об’єднанням “Свобода”, мав на меті показати, як багато людей не лише виступають за україномовний дубляж, а й прагнуть переглядати власне український кінопродукт [9].

Гідно відгукується про українську мову визначний вірменський кінорежисер Роман Балаян: “Багато років тому я закохався в Україну – в її культуру, в її мову. Ті, хто приїжджає в Україну з Росії, читаючи написи і чуючи мову на вулицях, були переконані, що це калічення російської мови. Так було й зі мною, але років через два я відчув солодкість цієї мови, яку вважаю великою. Особливий вплив на мене справила дружба з Іваном Миколайчуком... Вірмени взагалі віддана нація” [1].

Заслужують на підтримку дії певних органів влади Луганщини, коли державною мовою в обласному центрі переоформлено експозицію обласного краєзнавчого музею. Буклети “Музеї Луганщини” та “Видатні особистості Луганщини” також вийшли українською мовою. Проте обласній раді не до вподоби такі дії [2].

У червні 2008 року в Національній спілці письменників України відбувся “круглий стіл”, де обговорено “стан української мови й освіти на Півдні і Сході України”. Члени “Просвіти” Марія Олійник (Донецьк), Володимир Семистяга (Луганськ) й особливо голова Всеукраїнської молодіжної громад-

ської організації “Студентське братство” Олег Яценко затаврували антиукраїнську й антидержавну політику в діяльності місцевої влади до української мови й освіти [10].

22–24 травня 2008 року в Одесі відбулася чергова виставка-форум з метою пропаганди української літератури. У її рамках традиційно проводився й конкурс на кращу книгу. Безумовно, це додає сили українському слову [8].

Протягом 2007–2008 навчального року в школах завершено впровадження тестування з української мови. Із 22 квітня по 4 червня 2008 р. його пройшли 512 тисяч 473 особи.

Великою увагою у школярів та юнацтва користується Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика. Він виховує в молодого покоління почуття патріотизму й поваги до рідного слова. А проходить щорічно в багатьох країнах світу й засвідчує, що українська мова всіма визнана [11].

Великим пропагандистом української мови є, наприклад, письменниця Марія Матіос. У книгах “Солодка Даруся”, “Нація”, “Майже ніколи не навпаки” вона прославляє нашу рідну землю. Із 11 по 14 вересня 2008 року у Львові на 15-му форумі видавців була презентована її нова книга “Москалиця”, яка не залишила байдужими жодного відвідувача, тому й реалізовано 25 тисяч примірників. Великий успіх ця книга мала й на міжнародній книжній виставці в Москві на початку вересня, куди була запрошена авторка [17].

Досвід Міністерства транспорту і зв’язку з пропаганди української мови заслуговує на наслідування. Згідно з розпорядженням відомства з 2008 року білети на проїзд у всіх видах транспорту на території України друкуються українською мовою. Навіть мер Києва Леонід Черновецький після проведення власних досліджень території поширення української мови дійшов висновку: “Я вважаю, що в Росії розмовляють українською мовою. Тому що це мова слов’янських народів. Все інше – говірки” [25]. Свою повагу до української мови висловив в одному з інтерв’ю недавна головний тренер футбольного клубу київського “Динамо” Юрій Сьомін: “Вони (українці) в себе в країні і мають повне право розмовляти, як хочуть. А щодо мене, то українську я вивчу обов’язково” [22].

На однім із засідань уряду міністр культури і туризму Василь Вовкун попросив мера Харкова Михайла Добкіна як державного чиновника розмовляти державною мовою і знайшов підтримку.

Громадська організація “Просвіта” напо-

лягає, щоб 21 січня в Україні було затверджено як День самопожертви. Цього дня 1978 року поет Олесь Гірник здійснив акт самопалення, протестуючи проти пригніченого статусу української мови в Україні. “Домінування російської мови робить вчинок Гірника актуальним і сьогодні, – заявив Павло Мовчан, депутат із фракції БЮТ [18]. І починати вивчення української мови потрібно ще з дитячих садочків: веселі вірші та пісеньки допоможуть дітям адаптуватися до мовного національного середовища [12].

Було б корисним для суспільства ввести екзамен з української мови при вступі до вищих навчальних закладів і вимагати її знання від тих, хто балотується до Верховної Ради. Мовне питання не можна розглядати ізольовано від усієї політичної, соціально-економічної та культурної ситуації. Багато що зміниться, якщо знання української мови, володіння нею стануть справді необхідними для державної та службової кар’єри, для роботи у сфері обслуговування, засобах масової інформації, як це є у всіх країнах світу.

Українська мова надзвичайно мудра і багата. Її архетипи переконують: без впровадження в державі органічного і стійкого мовного середовища неможливо сформувати українську націю. Мова титульної нації виконує державні запити. В Україні мусить бути Державний комітет із мови, і це не мною придумано – так себе шанують і оберігають свою мову чехи, поляки, французи. Шануймо ж і ми українське літературне слово.

Література

1. Балаян Р. Інтерв’ю / Р. Балаян // Україна молода. – 2008. – 3 липня.
2. Бублик М. За що хапаються луганські депутати при слові “культура” / М. Бублик // Україна молода. – 2008. – 10 грудня.
3. В Донецьку нарешті заговорили українською // Інформаційний бюлетень. – 2008. – 16 жовтня.
4. Васильченко А. Мудрість українського слова / А. Васильченко // Персонал. – 2008. – 25 листопада – 1 грудня.
5. Там само.
6. Вернадський В. Інтерв’ю / В. Вернадський // Україна молода. – 2008. – 15 вересня.
7. Гавриш О. Як в Одесі української мови навчають / О. Гавриш // Україна молода. – 2008. – 30 липня.
8. Гавриш О. Читай українською! / О. Гавриш // Україна молода. – 2008. – 20 травня.
9. Кіно й українці // Україна молода. – 2008. – 1 квітня.
10. Косинська Ю. Держава? Рідна? Сфальшована / Ю. Косинська // Україна молода. – 2008. – 13 червня.
11. Косинська Ю. Говорити українською стає престижно навіть у Китаї / Ю. Косинська // Україна молода. – 2008. – 23 травня.
12. Косинська Ю. “Гав” українською / Ю. Косинська // Україна молода. – 2008. – 26 липня.
13. Кучеренко Л. Російська мова – фактор ризику / Л. Кучеренко // Інформаційний бюлетень. – 2008. – 29 листопада.
14. Куц П. Прикусили язика / П. Куц // Україна молода. – 2008. – 27 травня.
15. Липовецький С. У пащі лева / С. Липовецький // Україна молода. – 2008. – 17 вересня.
16. Любченко А. Щоденник / А. Любченко // Інформаційний бюлетень. – 2008. – 27 березня.
17. Матіос М. Інтерв’ю / М. Матіос // Україна молода. – 2008. – 24 вересня.
18. Мовчан П. Інтерв’ю / П. Мовчан // Вечерние вести. – 2008. – 23 январа.
19. Олійник М. Так і не оновилися / М. Олійник // Україна молода. – 2008. – 10 грудня.
20. Петрова С. Санскрит / С. Петрова // Інформаційний бюлетень. – 2009. – 1 січня; Там само: Мова праукраїнська. – 2008. – 10 квітня.
21. Регушевський М. Українські топоніми в Криму / М. Регушевський // Інформаційний бюлетень. – 2008. – 24 липня.
22. Сємин Ю. Локомотив до Києва довезёт / Ю. Сємин // Аргументы и факты в Белоруссии. – 2008. – № 9.
23. Солженицын А. Славянская трагедия / А. Солженицын // Киевские ведомости. – 1998. – 11 декабря.
24. Трикало Я. “Языкатых”. Обережно! Мовить сепаратизм / Я. Трикало // Україна молода. – 2008. – 4–5 листопада.
25. Черновецький Л. Інтерв’ю / Л. Черновецький // Україна молода. – 2008. – 12 грудня.

